

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «**Методика проведення психологічної експертизи у різних галузях**» складена відповідно до освітньої програми здобувачів ступеня вищої освіти «магістр» спеціальності Психологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: різні напрямки й аспекти експертної діяльності психолога як особливого виду професійної діяльності. Системний опис ситуацій, у яких психолог повинен провести кваліфіковану експертизу. Особлива увага приділена питанням загальної та галузевої технології експертного оцінювання, документування експертної діяльності, складанню експертних висновків.

Міждисциплінарні зв'язки: Матеріал, що викладається у навчальній дисципліні «Методика проведення психологічної експертизи в різних галузях», спирається на досконалу теоретичну підготовку, на систематизоване та структуроване знання всіх галузей психологічної науки. В цьому випадку суттєве значення має успішність вивчення студентами всіх професійних дисциплін попередніх циклів та досвід проходження виробничих психологічних практик.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Психолого-педагогічна експертиза.
2. Судово-психологічна та комплексна гуманітарна експертизи.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: навчити студентів основам здійснення психологічної експертизи як особливого виду професійної діяльності, спрямованого на вирішення різноманітних психологічних проблем.

Завдання курсу.

1. Навчити студентів використовувати знання різних галузей психології, психодіагностики, психокорекції для здійснення основних видів експертної діяльності.

2. Розкрити теоретичні питання, що стосуються загальних організаційних особливостей психологічної експертизи, а також психологічні характеристики окремих категорій осіб, які стають об'єктами експертизи.

3. Навчити студентів використовувати різноманітні методи та методики для здійснення задач експертизи, вільно володіти психодіагностичним інструментарієм та навичками складання експертних висновків.

Вивчення навчальної дисципліни «Історія психології» спрямовано на формування таких **компетенцій**:

Інструментальні компетенції:

- здатність до організації та планування заходів науково-дослідницької, педагогічної та практичної діяльності у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування;

- здатність розв'язувати складні задачі і проблеми, що потребує оновлення та інтеграції знань, переосмислення накопиченого досвіду, переоцінки своїх можливостей, в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог;

- готовність використовувати на практиці, в реальних умовах професійної діяльності засвоєні знання, навички і уміння з організації науково-дослідних, науково-практичних, управлінських заходів;

- здатність організовувати пошукову діяльність, спрямовану на знаходження необхідної інформації, перевірку її надійності та достовірності, здійснювати аналіз та оцінку за різними критеріями інформації, отриманої з різних джерел;

- критичне осмислення проблем у навчанні та/або професійній діяльності на межі предметних галузей;

Міжособистісні компетенції:

- зрозуміле і недвозначне донесення власних висновків (обґрунтувань, пояснень, розмірковувань) до фахівців і нефахівців, зокрема, до осіб, які навчаються;

- здатність працювати в міждисциплінарних командах, виявляти готовність до спільних форм діяльності з метою досягнення групових цілей;

- здатність виявляти толерантність (повагу та позитивне ставлення) до розмаїття культур, форм самовираження й самоздійснення індивідуальності, до несхожості наукових поглядів, методологічних підходів тощо;

Системні компетенції:

- готовність самостійно оволодівати новими методами дослідження, гнучко адаптуватися до змін умов діяльності через активізацію свого особистісного потенціалу, корекцію науково-практичного профілю своєї професійної діяльності у відповідності до вимог певного профілю професійної компетентності;

- прийняття відповідальності за свої рішення в рамках професійної компетенції, розробляти декілька варіантів розв'язання складних проблемних ситуацій, прогнозувати імовірні наслідки;

- використання знань правових і етичних норм при оцінці наслідків своєї професійної діяльності, оцінці стратегічних планів розвитку підприємств, програм та заходів психологічної допомоги;

- готовність реалізовувати свій творчий потенціал в постановці та вирішенні завдань практики, в розробці психологічного інструментарію та заходів психологічної допомоги, у впровадженні технологій у навчально-виховний процес;

Професійні компетенції (ПК):

у науково-дослідній діяльності:

здатність й готовність до:

- визначення проблемного поля, компетентного вибору тем науково-дослідних і проектних робіт, до самостійної постановки завдань дослідження в певній області психології;

- розробки програм дослідження (теоретичного, емпіричного), їх методологічного обґрунтування та методичного забезпечення з використанням новітніх знань та технологій;

- розробка концептуальних моделей явища, що вивчається, проведення операціоналізації основних змінних, перевірки емпіричної моделі в спеціально організованому дослідженні, інтерпретації отриманих емпіричних закономірностей, узгодження їх з існуючими моделями;

- підготовки наукових звітів та публікацій за результатами виконаних досліджень, рецензування й редагування наукових і навчально-методичних публікацій;

- планування, організації й психологічного супроводу впровадження результатів наукових досліджень в умови реальної професійної, навчальної, суспільної діяльності;

- досліджувати специфіку розвитку психічних явищ в нормі та патології з урахуванням вікових, статевих, гендерних, професійних, соціальних та інших розбіжностей, криз розвитку та факторів ризику;

у практичній діяльності:

здатність й готовність до:

- постановки прикладних завдань у певній галузі застосування психології, планування й проведення прикладного дослідження в будь-якій галузі;

- проведення в межах своєї професійної компетенції експертної оцінки умов організації діяльності, засобів міжособистісної взаємодії, відповідності компетентності певної особи висунутим вимогам до посади або виконуваної роботи, здійснення заходів психологічної експертизи на різних етапах розробки та впровадження новітніх технологій в певну область застосування психології;

- формулювання обґрунтованих психологічних рекомендацій прикладного профілю на основі отриманих результатів теоретичних і прикладних досліджень;

- виконання математичних та комп'ютерних обчислень, що мають відношення до психічних явищ, використовуючи належне програмне забезпечення та знання, як відображати, аналізувати й інтерпретувати результати;

у педагогічній діяльності:

здатність й готовність :

- здійснювати експертну оцінку прийомів, стратегій, технологій навчально-виховного процесу за критеріями адекватності, оптимальності та ефективності, визначати проблеми організації та впровадження заходів навчально-виховного процесу;

- брати участь в проектуванні інноваційних технологій навчання, реалізації їх в реальних умовах навчально-виховного процесу.

Очікувані результати навчання:

В результаті освоєння дисципліни студент повинен:

знати:

- класифікацію та обставини застосування психологічних експертиз;
- фундаментальні положення організації та теоретико-методичні основи проведення психологічної експертизи;
- етико-юридичні принципи проведення психологічної експертизи;
- нормативні положення та рекомендації стосовно оформлення експертної документації

уміти:

- організовувати та проводити психологічну експертизу;
- розробляти та обґрунтовувати рекомендації щодо результатів, отриманих в ході проведення психологічної експертизи.

володіти:

- навичками інформаційно-аналітичної діяльності в галузях психологічної експертизи;
- навичками роботи в групі, проявляючи експертну взаємодію у різних формах спілкування: дискусії, обговорення, нарада, консиліум;
- навичками порівняння отриманих даних психологічної експертизи з нормативними вимогами та рекомендаціями

демонструвати здатність і готовність до:

- застосовувати наукові та прикладні психологічні знання у сфері експертних досліджень;
- застосовувати психологічні методики в різних галузях психологічної експертизи.

Знання, засвоєні в межах зазначеного дисципліни, будуть використані при написанні науково-дослідних та випускних робіт, для розширення власного та професійного світогляду.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 135 години 4,5 кредити ЄКТС.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1: Психолого-педагогічна експертиза

Тема 1. Поняття про психологічну експертизу

Експертна діяльність як важлива складова професійної діяльності психолога. Фактори підвищення ролі й значення експертизи в сучасному суспільстві. Ознаки експертизи як самостійного виду діяльності психолога. Процедура і основні компоненти експертної діяльності. Визначення цілей і завдань експертизи. Висновок психологічної експертизи. Види психологічної експертизи. Експертиза в системі освіти. Психологічна експертиза професійних кадрів. Судово-психологічна експертиза. Комплексна гуманітарна експертиза. Психологічна експертиза реклами. Надійність експертних оцінок. Підбір експертів, комплектування експертних груп. Відповідальність в ситуації комплексної гуманітарної експертизи. Етичні проблеми роботи експертів-психологів. Бесіда з підекспертним. Біографічний метод вивчення особистості й закономірностей психічного розвитку людини. Експеримент як загальний метод дослідження. Методики дослідження особистості. Методики дослідження мислення. Методики дослідження пам'яті. Методики дослідження уваги. Методики дослідження сприйняття й уваги. Індивідуально-типологічні, характерологічні та соціальні якості особистості, що мають юридичну значущість. Роль спостереження у вивченні психологічних особливостей підекспертного.

Тема 2. Місце психолого-педагогічної експертизи в системі психологічної служби в школі

Загальні положення експертизи психолого-педагогічних програм. Задачі психолого-педагогічної експертизи. Основні напрямки експертної діяльності у сфері освіти. Цілі та функції психолого-педагогічної експертизи. Процедура і основні компоненти експертної діяльності.

Місце психолого-педагогічної експертизи в системі психологічної служби в школі. Діагностична діяльність шкільного психолога. Психологічний діагноз та психологічний прогноз. Експертиза психологічного та соціологічного інструментарію. Предметні види психолого-педагогічної експертизи. Психолого-

педагогічна експертиза особливостей психічного розвитку аномальних дітей. Диференціальна діагностика розумової відсталості від подібних з нею станів. Психолого-педагогічна експертиза дошкільників «групи ризику». Психолого-педагогічна експертиза молодших школярів «групи ризику». Психолого-педагогічна експертиза підлітків «групи ризику». Психолого-педагогічна експертиза юнаків та дівчат «групи ризику». Психолого-педагогічна експертиза здібностей та обдарованості. Психологічна оцінка ефективності діяльності вчителя. Психологічна експертиза навчально-дидактичних матеріалів. Психологічна експертиза освітніх проектів.

Тема 3. Організація і зміст діяльності психолога в складі консилиуму та на ПМПК

Психолого-педагогічний консилиум, його задачі та види. Основні етапи роботи психолого-педагогічного консилиуму та їхній зміст. Організація і проведення психолого-педагогічного консилиуму. Види консилиумів. Медико-психолого-педагогічна комісія і її місце в структурі шкільної психологічної служби. Принципи комплектування навчально-виховних спеціальних установ, показання і протипоказання для напрямку дитини в допоміжну школу і корекційні класи. Основні принципи діяльності спеціалістів ПМПК.

Тема 4. Психолого-педагогічна експертиза готовності дитини до школи.

Психолого-педагогічна експертиза готовності дитини до школи. Шляхи оптимізації навчання обдарованих дітей. Роль психолога і батьків у розвитку здібностей дитини. Огляд програм оцінки готовності дітей до початку навчання у школі. Оцінка готовності до школи як експертна діяльність шкільного психолога. Основні показники готовності до регулярного навчання.

Змістовий модуль 2: Судово-психологічна та комплексна гуманітарна експертизи

Тема 5. Використання психологічних пізнань у судово-психологічній практиці.

Історія становлення судово-психологічної експертизи. Етапи розвитку й становлення судово-психологічної експертизи. Використання психологічних пізнань у судово-психологічній практиці. Предмет судово-психологічної експертизи, її цілі та завдання. Приводи для призначення судово-психологічної експертизи. Предметні види судово-психологічної експертизи. Правові основи судово-психологічної експертизи. Спеціальні пізнання й межі компетенції судового експерта-психолога. Методологічні основи судово-психологічної експертизи.

Тема 6. Вимоги до проведення судово-психологічної експертизи.

Вимоги до оформлення результатів судово-психологічної експертизи. Відповідальність експерта-психолога за даний ним висновок. Участь психолога у кримінальних судових справах. Судово-психологічна експертиза здатності правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати про них правильні показання. Судово-психологічна експертиза потерпілих по справах про зґвалтування. Судово-психологічна експертиза неповнолітніх обвинувачуваних. Експертиза індивідуально-психологічних особливостей обвинувачуваного і їх впливу на його поведінку під час здійснення інкримінованих йому діянь. Експертиза афекту в обвинувачуваного у момент здійснення інкримінованих йому діянь. Можливості судово-психологічної експертизи по справах про події, пов'язані з керуванням технікою. Судово-психологічна експертиза групових злочинів. Участь психолога у цивільних судових справах. Судово-психологічна експертиза у справах з «пороками волі». Судово-психологічна експертиза моральної шкоди. Судово-психологічна експертиза у справах про виховання дітей. Психологічні методи судово-психологічної експертизи. Вивчення матеріалів справи. Основні напрямки в процесі вивчення матеріалів справи.

Тема 7. Судово-психологічна експертиза афекту

Основні поняття афективних процесів. Види афектів та їх характеристика. Психічна напруга. Емоційне збудження, що чинить суттєвий вплив на свідомість та поведінку. Фрустрація. Питання, на які дає відповідь судово-психологічна експертиза стосовно екстремальних психічних станів. Психологічні механізми фізіологічного афекту. Оцінка по стадіям афективного процесу. Злочини, скоєні у стані афекту.

Тема 8. Специфіка комплексної гуманітарної експертизи.

Психолого-лінгвістична експертиза. Рівень інтелектуального розвитку. Питання авторства рукописних документів. Психологічна експертиза професійних кадрів. Місце та функції практичного психолога в системі кадрового менеджменту. Сфери діагностики професійно важливих якостей. Методика проведення діагностики в психологічній експертизі професійних кадрів. Побудова адресних рекомендацій замовнику. Графологічна експертиза особистості.

Тема 9. Психолінгвістичні підходи до експертизи текстів

Психолінгвістичні підходи до експертизи текстів. Вираз сенсів у тексті: форма та зміст. Питання експертизи релігійних текстів. Експертиза інформаційно-психологічного впливу засобів масової інформації. Психологічна експертиза реклами.

Рекомендована література

Базова (основна) література:

1. Боянжу М.Г. Психолого-педагогічна експертиза : методичний посібник / М. Г. Боянжу. – Херсон, 2003. – 178 с.
2. Волков Е.Н. Социально-психолого-экологический подход к гуманитарной экспертизе (на примере сайентологической доктрины и организации) / Е.Н.Волков // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. Вып. 1. – Н. Новгород : Изд-во ННГУ, 2001. – 199 с.
3. Курбацкая Т.Б. Методика проведения психологической экспертизы рекламы / Т. Б. Курбацкая // Сибирский психологический журнал. – 2008. – № 27. – С. 60-64.
4. Леонтьев Д.А. Комплексная гуманитарная экспертиза / Д. А. Леонтьев, Г. В. Иванченко. – М. : Смысл, 2008. – 135 с.
5. Нагаев В.В. Основы судебно-психологической экспертизы: учеб. пособ. для вузов / В. В. Нагаев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000. – 333 с.
6. Основи практичної психології / В. Панок. – К. : Либідь, 1999. – 455 с.
7. Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується у закладах освіти Міністерства освіти та науки України. Наказ №330 МОН України від 20.04 2001р.
8. Пронина Е.Е. Психологическая экспертиза рекламы / Е. Е. пронина. – М. : Рип-холдинг, 2002. – 110с.
9. Семаго М.М., Семаго Н.Я., Ратинова Н.А., Ситковская О.Д. Экспертная деятельность психолога образовательного учреждения: метод. пособие [2-е изд.] / М. М. Семаго. – М. : Айрис-пресс, 2005. – 128 с.

Додаткова література:

1. Бедь В.В. Юридична психологія : навчальний посібник / В. В. Бедь. – К. : Либідь, 2002. – 120 с.
2. Битянова М. Р. Организация психологической работы в школе / М. Р. Битянова. – М. : Апрель-Пресс, 1998. – 317 с.
3. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. – СПб. : Питер, 2007. – 491 с.
4. Гупаловська В.А. Психологія реклами : навчальний посібник / В. А. Гупаловська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 384с.
5. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе / Н. И. Гуткина. – СПб. : Питер, 2007. – 208 с.

6. Истратова О.Н., Эксакусто Т.В. Справочник психолога средней школы / О. Н. Истратова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. – 512 с.
7. Коченов М.М. Судебно-психологическая экспертиза / М. М. Коченов. – М. : Право, 1977. – 313 с.
8. Мамайчук И.И. Экспертиза личности / И. И. Мамайчук. – СПб. : Речь, 2002. – 279 с.
9. Образцов В.А. Криминалистическая психология / В. А. Образцов, Н. Н. Богомолова. – М. : Юнити-Дана, Закон и право, 2002. – 357 с.
10. Психологическая диагностика / К. Гуревич. – М. : Айрис-пресс, 2001. – 319 с.
11. Ситковская О.Д., Коньшева Л.П. Новые направления судебно-психологической экспертизы / О. Д. Ситковская, Л. П. Коньшева. – М. : Право, 2000. – 210 с.
12. Тараненко В. Почерк, портрет, характер. Скрытая психодиагностика в практическом изложении / В. Тараненко. – К. : Ника-Центр, 2005. – 136 с.
13. Хухлаева О.В. Основы психологического консультирования и психологической коррекции / О. В. Хухлаева. – М. : Академия, 2002. – 317 с.
14. Шевандрин Н.И. Социальная психология в образовании : учеб. пособие. / Н. И. Шевандрин. – М. : Владос, 1995. – 544 с.
15. Широкова Г.А. Справочник дошкольного психолога / Г. А. Широкова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. – 384 с.

Інформаційні ресурси:

1. Васильев В.Л. Юридическая психология [Электронный ресурс] / В. Л. Васильев // Онлайн Библиотека кооб. – Режим доступа: <http://www.koob.ru>.
2. Горшенин Л. Г. Анализ поведения людей и методика моделирования предполагаемой ситуации [Электронный ресурс] / Л.Г.Горшенин. // Онлайн Библиотека кооб. – Режим доступа: <http://www.koob.ru>.
3. Имшинецкая-Фишбейн И. Психологическая экспертиза рекламных сообщений [Электронный ресурс] / Ия Имшинецкая-Фишбейн. – Режим доступа: <http://www.mbschool.ru/journal/articles.php?p=1&art=330&page=total>
4. Леонтьев А.А. Речь в криминалистике и судебной психологии / А. А. Леонтьев, А. М. Шахнарович, В. И. Батов // Онлайн Библиотека кооб. – Режим доступа: <http://www.koob.ru>
5. Смирнова Е.О., Салмина Н.Г., Тиханова И.Г. Психологическая экспертиза игрушки / Е. О. Смирнова // Психологическая наука и образование – №3 – 2008. – Режим доступа: <http://studydoc.ru/doc/2413326/psihologicheskaya-e-kspertiza-igrushki>

Форма підсумкового контролю успішності навчання екзамен

Засоби діагностики успішності навчання: підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється як загальний підсумок з наступних форм роботи:

- модульний екзамен (проводиться у тестовій або письмовій формі), відповідно до діючих норм Положення про освітній процес у ХДУ;
- аудиторна робота за семестр (підсумкова оцінка усіх форм роботи студента протягом семестру);
- самостійна робота за семестр (проводиться в усній, тестовій або письмовій формі), відповідно до діючих норм Положення про організацію самостійної роботи студентів ХДУ;
- модульно-семестровий екзамен (проводиться у тестовій, усній або письмовій формі).